

IN DEN KEDATON

TE

JOGJAKARTA

OEPATJARA, AMPILAN

EN

TOONEELDANSEN

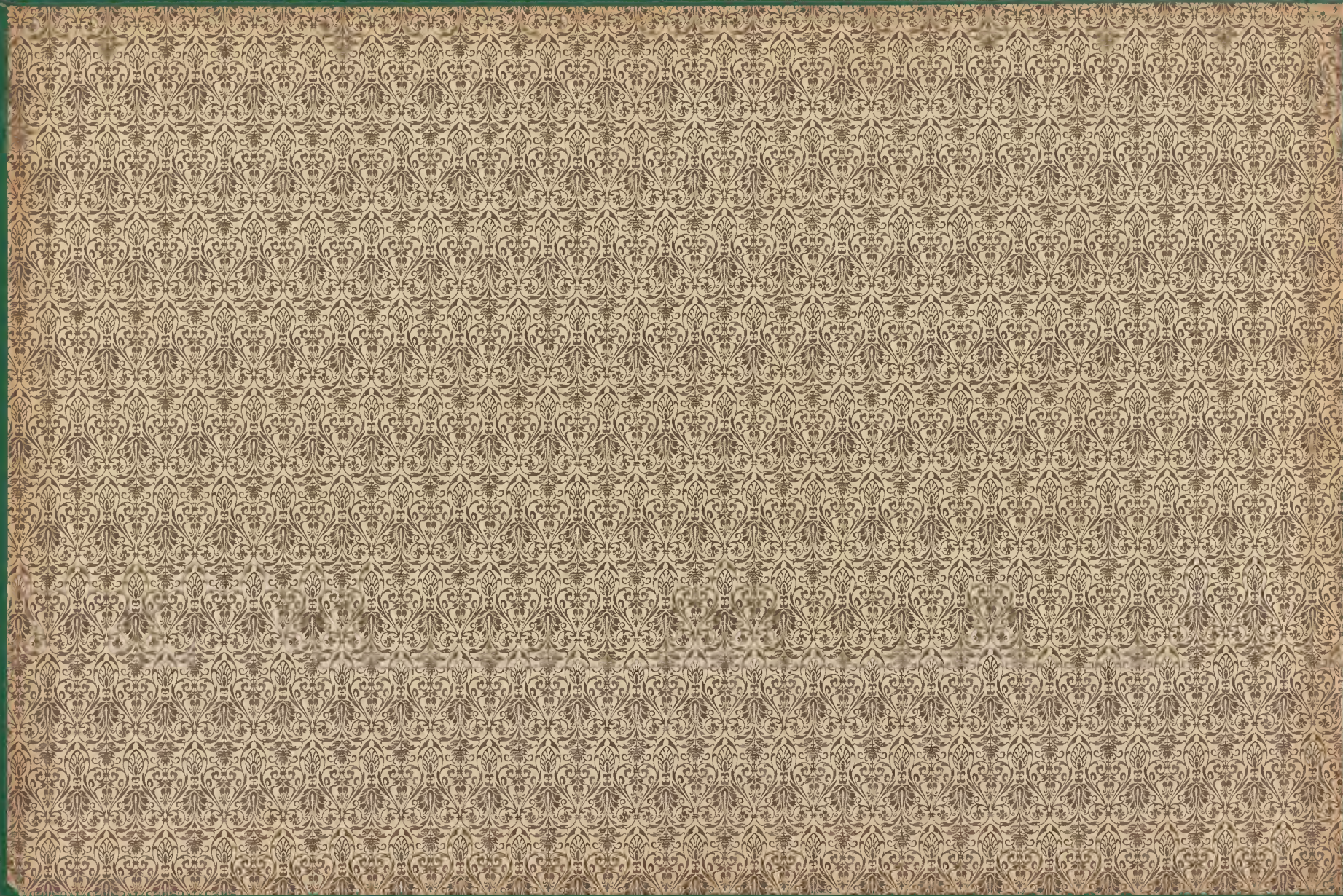
DOOR

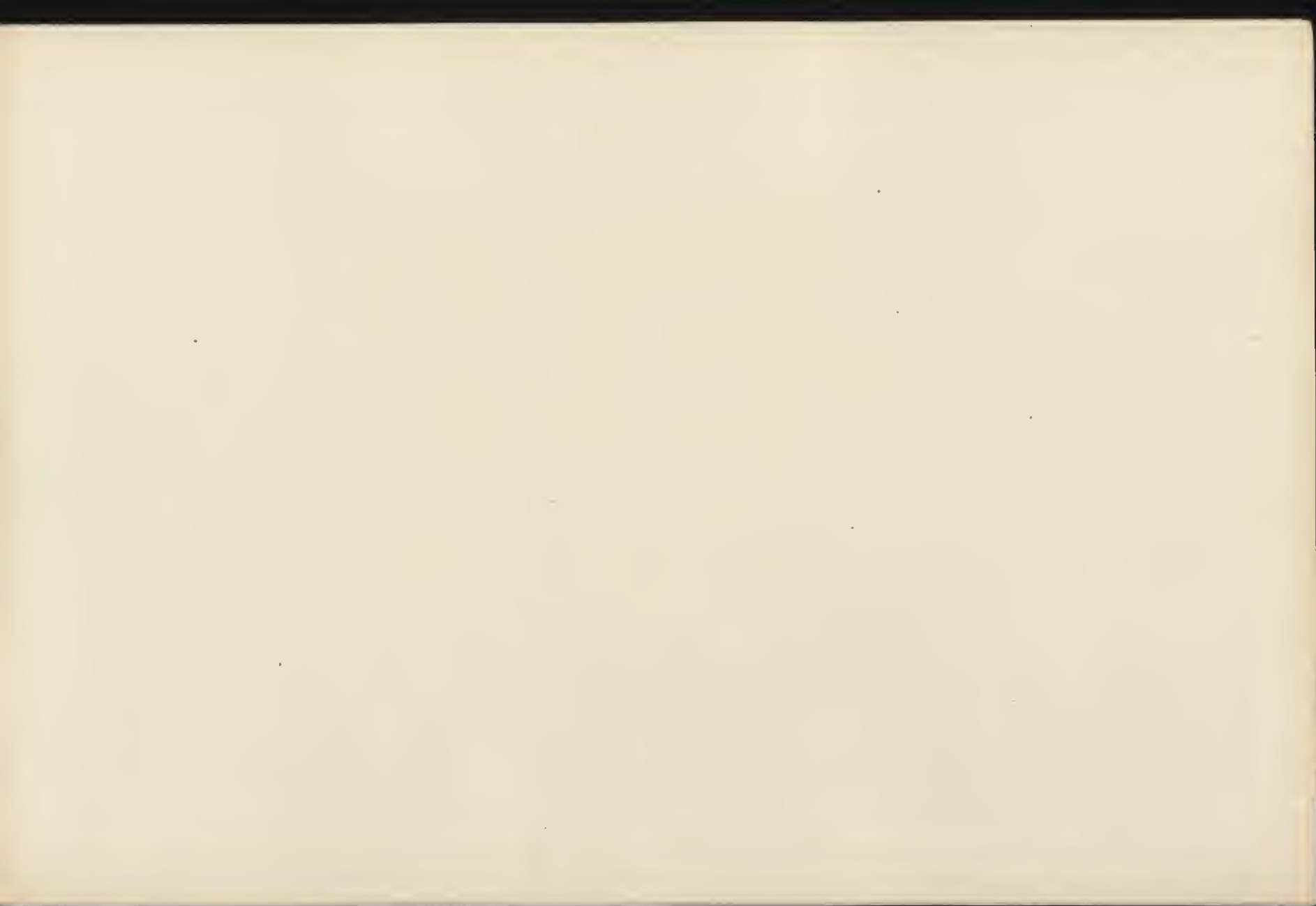
J. GRONEMAN

MET FOTOGRAMMEN

VAN

CEPHAS

I.A.

De eerste plaat geeft een beeld van acht adellijke jonge maagden. Zij zijn de draagsters van de acht volgende kroonsieraden:

- a. Een keurig bewerkte gouden doos in den vorm van een gans;
- b. Een dito in den vorm van een slang;
- c. Een dito in den vorm van een pauw;
- d. Een dito in den vorm van een hert;
- e. Een dito in den vorm van een haan;
- f. Een piramidale gouden zakdoekdoos;
- g. Een vierkante *bedakdoos*

h. en eindelijk een lantaren, geheel glad uit goud en zilver bewerkt.

Die draagsters worden begeleid door vier vrouwelijke wachters, van wie er twee vooruit en twee achter loopen.

De stoet trekt statig en langzaam den vorstelijken zetel in het paleis van Z. H. den Sultan voorbij.

Sabermoela adapon pada Gambar jang pertama itoe boleh orang melihat delapan orang anaq dara dara (prawan) jang bangsawan. Maka segala anaq itoe pembawa alat karadjaan, dan pantja oepatjara, seperti jang terseboet di bawah ini:

- a. tempat emas jang saroepe dengan boerong gangsa;
- b. tempat emas jang saroepe dengan oelar;
- c. tempat emas jang saroepe dengan boeroeng merak;
- d. tempat emas jang saroepe dengan mendjangan (roesa);
- e. tempat emas jang saroepe dengan hajam djantan;
- f. tempat sapoe tangan jang dari pada emas;
- g. tempat bedak jang dari pada emas;
- h. lantera jang dari pada emas dan pejrak.

Maka anaq itoe di hantar oleh empat orang pendjawat parampoean; doewa orang di hadapan, doewa orang di blakang. Maka perarakan itoe berdjalan laloe dari pada geta keradjaan Sri Padoeka Soelthan di JOGJAKARTA dalam astana Baginda.

IB.

De draagsters zooeven genoemd en in een anderen stand op deze plaat voorgesteld heeten in het Javaansch: ábdi dálem prijáji mángoeng; ook de vrouwelijke wachters welke zooeven zijn aangeduid, dragen een afzonderlijken naam en wel dien van: ábdi dálem párá góesti; de namen der kroonsieraden, in de volgorde zooeven genoemd, luiden:

- a. banjak dalang;
- b. árdá waliká;
- c. mérák;
- d. méndjangan;
- e. sawoeng galing;
- f. kátjoe;
- g. kóetoek;
- h. kándil.

De draagsters behooren tot den hoogsten Javaanschen adel, en treden niet alleen als draagsters der kroonsieraden, maar op andere dagen ook als danseressen op; de vrouwelijke wachters zijn ook adellijke personen, ofschoon van minderen rang, en bezitten dien van njáhi lóerah kliwon.

Maka gelaran anaq dara pada Gambar jang pertama itoe habasa djawa: abdi dalem prijaji manggoeng; gelaran orang pendjawat itoe bahasa djawa: ahdi dalem para goesti; maka oepatjara jang delapan itoe, di namai oleh orang djawa:

- a. banjak dalang;
- b. arda walika;
- c. merak;
- d. mendjangan;
- e. sawoeng galing;
- f. katjoe;
- g. koetoek;
- h. kandil.

Maka pangkatnja pemhawa alat karadjaän itoe, pangkat bangsawan djawa; pangkatnja orang pendjawat itoe, pangkat njahi loerah kliwon.

II.

De tweede plaat stelt ons den stoet *ampilandraagsters* en dragers voor.

Bijna alle ampilan zijn voorvaderlijke erfstukken, zij zijn onderscheiden in soort en vorm. Tot de voornaamste rekent men:

Ten eerste: een groote ronde zilveren trommel, die 't kinderspelgoed van Z. H. den Sultan bevat; ten tweede: een vierkante bedakdoos; ten derde: een groote gouden waschkom en waterkruik; ten vierde: een blad met gouden handwaschkom; ten vijfde: eenig tafelgereedschap; ten zesde: een gouden kan met een met goud beslagen drinkwaterkruik; ten zevende: een spuwaas; ten achtste: een gouden theepot; ten negende: een pauweveeren waaijer; ten tiende: eenige sabels met gouden greep en scheede; ten elfde: een met goud beslagen boog met gevleugelden pijlkoker, waarin de noodige pijlen, verder nog een schild, een staf en andere wapenen. De vrouwelijke draagsters loopen in den stoet vooraan; achter haar volgen de mannen, die de geweren, pieken, schilden en de staf dragen.

Evenals de vorige draagsters wordt ook deze stoet begeleid door wachters zoowel vrouwelijke als mannelijke die voor en achter den stoet loopen.

Adapon Gambar jang kadoewa itoe menjatakan pembawa ampilan dari pada lakilaki dan parampoean.

Maka ampilan jang di tatang itoe, ada djenis djenis roepanja, seperti jang terseboet di bawah ini: pertamatama: tempat mainmainan Sri Padoeka Soelthan: kadoewa: tempat bedak; katiga: moendam emas dengan boeli-boelinja; kaempat: talam emas; kalima: pekakas medja; kaenam: poewan emas; katoedjoeh: ketoer; kadelapan: tempat ajer the jang dari pada emas; kasambilan: kipas jang dari pada boeloe merak; kasapoeloh: bebrapa bilah pedang jang berhoeloekan dan bersaroengkan emas; kasoblas: gendewa jang bersaloetkan emas serta tarkasj jang bersajap dengan segala anaq panahnja, dan lain lain dari pada itoe. Maka segala parampoean pembawanja itoe berdjalan di hadapan; kemoedian dari pada itoe berdjalan bebrapa orang lakilaki jang pembawa bedil dan toembak, dan perisai dan takkang emas. Maka segala orang pembawa itoe di hantar oleh orang pendjawat.

III.

Op de derde plaat zien wij een optocht van eenige vrouwen, in het Javaansch *bédjā* gebeeten. De beide vrouwen, welke vooruitloopen, begeleiden den stoet *bédjā*'s die uit de staatsieaal van de vrouwenwijk langzaam afdalen om zich te begeven tot voor den zetel van Z. H. den Sultan. De *bédjā*'s zijn gekleed en gereed voor den dans.

De voorste *bédjā* stelt *ājin* Endèl voor; zij wordt gevolgd door Batak, die aan weerszijden een Apit heeft. Achter dit viertal volgt *Djónggā* of *Péng-góeloe* met Endèl *Wétón* aan haar rechter en Apit Endèl *Wétón* aan haar linkerzijde. De *bédjā* die *Pendādā* voorstelt volgt nu en achter haar *Bóentil*. Achter *Boentil* volgt onmiddellijk de vrouwelijke draagster met de wapenen van Endèl. Twee andere vrouwen sluiten dezen optocht.

Adapon pada Gambar jang katiga itoe boleh orang melibat bebrapa orang parampoean; maka gelarnja orang itoe bahasa djawa bedaja. Maka orang parampoean doewa jang di badapan itoe menghantar akan segala bedaja itoe dari pada prabajeksa sampe kahadapan dampar Sri Padoeka Soeltban.

Bedaja jang pertama itoe bersaroepa dengan *Djin* Endèl, di toeroet oleh bedaja jang bersaroepa dengan Batak; dengan doewa orang pengapitnja. Di blakang tiga bedaja itoe bertjalan bedaja jang bersaroepa dengan *Djongga* atawa *Penggoeloe*; di seblab kanannja bedaja jang bersaroepa dengan Endèl *Weton*; di seblab kirinja bedaja jang bersaroepa dengan Apit Endèl *Weton*; laloe bedaja jang bersaroepa dengan *Pendada*, maka bedaja jang di blakang sekali itoe bersaroepa dengan *Boentil*. Ada lagi seorang parampoean di blakang bedaja *Boentil* itoe, pembawa sendjata *Si* Endèl. Maka seperti orang parampoean doewa jang di moeka, ada djoega di blakang doewa orang jang menghantar akan segala bedaja itoe.

IV.

De vierde plaat stelt de bédjja's voor op den grond zittende en haar sambah makende voor Z. H. den Sultan. Na de sambah rijzen de danseressen langzaam op. De bédjja, die Endèl zal voorstellen, rijst het eerst op, haar voorbeeld volgen de beide Apit's en eindelijk ook de overige bédjja's.

Adapan Gambar jang kaampat itoe menjatakan segala bedaja itoe, pada waqtoe ija bersila di hadapan Sri Padoeka Soelthan sambil menjembah. Sateleah soedah menjembah, segala bedaja itoe bangkit berdiri. Adapon jang bangkit berdiri dahoeleoe ija itoe bedaja jang bersaroepa dengan Endèl; laloe bedaja doewa jang bersaroepa dengan Apit, kemoedian segala bedaja jang lain itoe.

V.

Dezelfde bédjā's van de vierde plaat worden hier voorgesteld. De bédjā, die Batak voorstelt, zien wij in staande, de overige bédjā's in zittende houding. De dans geschiedt nu om beurten in telkens afwisselende figuren.

Adapon pada Gambar jang kalina itoe orang boleh melihat segala bedaja, seperti jang pada Gambar jang kaampat tadi itoe. Pada waqtoe ini bedaja jang bersarocpa dengan Batak ada berdiri; jang lain itoe samoeanja bersila, tengah menantikan giliranja.

VI.

De zesde plaat geeft een beeld van de Bédjja Praboe Dówa.

Batak, die tegenover Endèl staat, tracht haar te naderen. Endèl bedreigt Batak met haar pijlschot en weert hem af. De overige bédjja's zijn zoo gezeten, dat zij op hare beurt onmiddellijk kunnen oprijzen. Ter zijde van de plaat merken wij nog de draagster der wapenen van Endèl op, in zittende houding.

Adapon Gambar jang kaanam itoe menjatakan bedaja Praboe Dewa.

Si Batak itoe berdiri, hendaq menghampiri Si Endèl; Si Endèl hendaq melawan Si Batak, dengan memmanah kapadanja; bedaja jang lain lain itoe samoeanja bersila; di blakang marika itoe sekalian doedoek saorang boedaq pembawa boesoer panah Si Endèl.

VII.

Op de zevende plaat stelt een der *sérimpi's* een prinses van Bâdjâ Nêgârâ, genaamd *déwi Rênggâ Wati*, voor. Vier andere *sérimpi's* zijn in zittende houding; het tooneel stelt een tuin voor. Een witte eendvogel vliegt heen en weer en zet zich eindelijk in den tuin der *déwi's* op een boom neer, die achter een heuvel groeit. De *déwi* klimt op een bankje, dat den heuvel moet voorstellen, om den vogel te zoeken, die zich in den boom schuil houdt. Het gelukt haar den vogel te grijpen en hem te ontloen van zijn kuifveder, waardoor de vogel in staat is, weder de menschelijke gedaante aan te nemen, die Angling Dêrmâ door een boozen geest verloren heeft.

Maka pada Gambar jang katoedjoeh itoe boleh orang melihat serimpi jang bersaroepa dengan Dewi Renga Wati dan lagi adalah empat orang serimpi bersila dalam soeatoe taman. Maka datanglah sa'ejkor boeroeng belibis (meliwis) terbang kasana kamari, sahingga ija itoe toeroen kadalam taman dewi itoe, dan bersemboenjikan dirinja di atas pohon kajoe di blakang soeatoe boekit; laloe dewi Rengga Wati menaiqi boekit itoe, hendaq menangkap boeroeng belibis itoe, karna pada sangkanja, Angling Derma soedah di djadikan belibis oleh saorang boeta.

VIII.

De achtste plaat geeft een voorstelling van een chineesche prinses, d'ówi Adaninggar genaamd, die den *Wong agoeng* zoekt, op wien zij verliefd is. Zij vindt hem slapende aan de zijde van Kélaswára, een vorstendochter. Nu houdt Adaninggar haar pijl gereed om Kélaswára te treffen en haar te dooden. De beide andere sérimpi's stellen de draagsters van pijlen en bogen voor.

Adapon Gambar jang kadelapan itoe menjatakan serimpi jang bersaroepa dehan toewan Poetri Tjina, dewi Adaninggar namanja, mentjahari Wong Agoeng; maka Wong Agoeng itoe di dapatnja tidor pada sisanja Si Kelaswara; maka Si Kelaswara itoe hendaq di boenech oleh Si Adaninggar, dari sebab itoe Adaninggar sedija hendaq memarah; dan lagi adalah doewa orang pembawa anaq panahnja bersila di sito.

IX.

De *gamelan salendrà* is op de negende plaat afgebeeld. Geheel vooraan zit de voorlezer of voorzanger, met een kostbaar handschrift op een klein houten leestafeltje, vóór hem. Over dat leestafeltje ligt een witte doek. Aan de rechterzijde van den voorlezer zien wij den aanvoerder der zangers. Hij regelt den zang en geeft de maat aan met een kleinen hamer op een houten klankdoos. Achter deze beide mannen zitten een vijftal zangers en achter hen eenige publieke danseressen. Achter de koorzangers en zangeressen staan de gamelan-instrumenten, waarachter weder de bespelers gezeten zijn.

Maka pada Gambar jang kasambilan itoe boleh orang melihat segala boenji-boenjian djawa, jang bernama gamelan salendrà. Maka di hadapan sekali adalah bersila Si Dalang itoe tengah membatja hikajat dahoeoe kala; maka kain poetih boengkoesan soerat itoe adalah kalihatan di bawah soeratnja. Pada seblah kanan Dalang itoe, adalah bersila loerah pesindèn, kapala segala toekang tembang itoe. Di blakang Dalang dan loerah pesindèn itoe, adalah bersila lima orang laki laki, jang bergelar pesindèn djaler, dan lagi lima orang parampoean, jang bergelar talèdèk. Kemoedian adalah segala boenji-boenjian seperti terseboet di atas ini.

X.

De tiende plaat stelt Prahoe Soejoedānā voor, op het oogenhlik dat hij zijne krijgsoversten en zijn volk ten strijde aanspoort tegen Prahoe Krēsna, die hezwarende voorwaarden heeft gesteld voor het huwelijk van zijn dochter met Soejoedānā's zwager. Achter Prahoe Soejoedānā zien wij Soejoedānā's vrouwen, bijvrouwen en de ampilandraagsters. Tegenover hem staan Bālā-déwā en een bindoepriester in wit gewaad en met den tulhand op. Tusschen heide vorsten, zoo even genoemd, zit de erfpins Lěsmānā op den grond. Verderop zitten de krijgsoversten in afwachting van 's vorsten hevelen.

Adapon Gamhar jang kasapoeloeh itoe menjatakan saorang hermain, jang hiersaroepa dengan Praboe Soejoedana, mengerahkan segala hoeloebalang dan rajatja Baginda hendaq mendatangi Praboe Kresna. Maka di blakang Baginda adalah berdiri isteri dengan segala goendiq Baginda dan lagi segala orang pemhawa ampilan itoe. Di hadapan Prahoe Soejoedana adalah berdiri Bala dewa dengan saorang adjaradjar Hindoe, pake pake poetih dan beserhan. Di tengah tengahja adalah hersila raden Lesmana. Ada lagi behrapa orang boeloehalang menantikan titah Radja.

XI.

Op de elfde plaat zien wij het leger van Praboe Soejoedânâ ten oorlog trekken naar het vijandelijke land van Praboe Krésnâ. De vorst is ook hier weder omringd door zijne vrouwen en bijvrouwen. Voor hem uit gaan de krijgsoversten en mindere legeraanvoerders, achter hem volgen de ampilandraagsters, de dragers der muziekinstrumenten en die der wapenen, en verder het volk, dat tot den strijd is opgeroepen en aangewezen.

Maka pada Gambar jang kaseblas itoe boleh orang melibat segala bala tantara Praboe Soejoedana, tengah bertjalan mendatangi negeri moesoeh. Maka Radja itoe di iringi oleh segala isteri dan goendiq Baginda. Di badapan Baginda adalah bertjalan segala hocloebalang dan segala kapala jang lain lain itoe, dan di blakang Baginda mengiring segala pembawa ampilan dengan segala boenjiboenjian dan segala rajat Baginda.

XII.

De twaalfde plaat doet ons een bôetâvorst zien, genaamd Praboe Bindâ Oeloe van Iri Dâsar. De vorst is omringd door eenige dwergen en reuzen. De reuzen hebben maskers voor evenals de dwergen. De vorst van Nôesâ Kêmbângan is de leenheer van den bôetâvorst en heeft hem doen aanzeggen zich ten strijde gereed te maken. Naast den bôetâvorst staat de patih Kâlâ Sêrintil, die den last ontvangt den krijgstoct aan te vangen. De volgelingen van den vorst zijn achter hem nedergehurkt.

Adapon Gambar jang kadoewablas itoe menjatakan orang jang bermain topèng, saorang bersaroepa dengan radja boeta jang bernama Praboe Binda Oeloe dari negeri Sri Dasar. Di antara segala orang pengiring radja itoe adalah bebrapa setansetanan dan bebrapa boeta. Maka segala boeta itoe pake topèng roepa roepa. Radja itoe di soeroeh oleh Radja Noesa Kembangan mendatangi moesoeh Radja Noesa Kembangan itoe. Maka Radja jang di soeroeh itoe di iring oleh segala setansetanan dan boeta jang terseboet itoe.

XIII.

Op deze plaat zien wij den danser, die den nar Petroek voorstelt. Hij heeft zich opgeworpen als *praboe* van Noesâ Kembangan en zit nu in volle praal ten troon. Achter hem zitten zijne vrouwen en bijvrouwen. Terwijl het spel in vollen gang is, komt er een koopman met tjaho voorbij. De vorst rijst van zijn zetel op om zich aan dien drank te goed te doen. Enkelen van zijn gevolg en zijn hofnarren volgen zijn voorbeeld. 't Gevolg van den vorst ziet men achter de vrouwen gezeten en tegenover den vorst zijn de andere spelers en dansers afgebeeld.

Maka pada Gambar jang katigablas itoe boleh orang melihat orang tandak jang bersaropa dengan saorang badoet, jang bernama Petroektoe, jang ampoenja kasaktian akan mendjadikan dirinja radja. Semantara lagi bermain, datanglah saorang mendoewal tjintjao; maka bangkitlah radja itoe dari pada koersinja, dengan segala ponokawan baginda, hendaq membli tjintjao kapada orang itoe. Maka segala ponokawan itoe toeroet minoem tjintjao, maka semantara orang minoem tjintjao itoe berhentilah permainan itoe.

XIV.

De veertiende plaat stelt twee bôtoh's, wedspelers, van hoogen rang voor. Zij hebben de vorstenstaf in de hand. Zij leiden de bewegingen van vier loerah's, die elkander zullen bevechten. Verder zijn er nog ampilandragers afgebeeld, die achter de bôtoh's staan en tevens dienst doen als grappenmakers. De lansendragers van de loerah's zijn vier in getal en staan aan weerszijden van de groep. Het geheel is een voorstelling van pradjoerits van Mataram.

Adapon Gambar jang kaampat blas itoe menjatakan doewa orang jang bersaroepa dengan orang botoh, jang memerintahkan segala gerakan orang ampat itoe, jang hendaq bermain sendjata. Ada lagi ampat orang pembawa sendjatanja orang jang hendaq bermain itoe. Maka segala pemhawa itoe ada herdiri seblah kiri kanan. Di blakang masing masing botoh itoe ada berdiri saorang pemhawa ampilan.

XV.

Het gevecht, waarvan de voorbereiding op de vorige plaat is afgebeeld, is hier in vollen gang. De wapendragers hebben de lansen aan de loerah's overgegeven en hebben zich teruggetrokken. De bōtoh's staan aan weerszijden van de strijdenden om hen aan te vuren en de ampilandrags hebben achter de bōtoh's hun plaats ingenomen. De lansen, waarmede de loerah's strijden, zijn van een knop voorzien om ongelukken te voorkomen.

Maka pada Gambar jang kalimablas itoe boleh orang melihat doewa orang botoh, sasodahnja ija memerintahkan gerakan orang ampat jang ter-toelis pada gambar jang kaampat blas tadi itoe. Maka sekarang adalah ia tengah bermain sendjata; maka pembawa sendjata tadi itoe sekarang soedah oendoer; melainkan botoh itoe lagi di toeroet oleh pembawa ampilan sahadja. Adapon sendjata jang di pakenja itoe socatoe roepa toembak, matanja pake boetjoek.

XVI.

Ben wedspeel maar door middel van een ongewapenden strijd is de voorstelling op de laatste plaat. Vier hôtòh's die nu hun staf voor een schild hebben verwisseld, regelen den wedstrijd tusschen twee paren worstelaars, die in het midden geplaatst zijn. Deze hebben hunne schilden aan hun volgelingen afgegeven die achter de hôtòh's neergehurkt zitten. Nog zien wij een viertal dienaren; zij doen als narren dienst en hootsen de danspassen hunner meesters op hespottelijke wijze na.

Adapon Gambar jang kaanam hlas itoe menjatakan orang prang hergoemoel. Maka permainan itoe di namai hahasa djawa beksan ètèng. Adalah ampat orang hotoh herperisai memerintahkan orang ampat hendaq hergoemoel goemoel itoe. Maka botoh itoe di iring oleh hamhanja ampat orang hadoet. Maka orang jang hendaq hergoemoel goemoel itoe tiada hersèndjata.

S.

